דכתיב 1גלעד קרית פועלי און עקובה מדם מאי עקובה מדם א"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי ומאי שנא מציעאי דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים דכתיב 2וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה וגו' מאי חבר כהנים א"ר אלעזר שהיו מתחברין להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברין לחלוק תרומות בבית הגרנות ותו ליכא והא כתיב 3ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי [א]הללו (א) קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות [א]וחברון עיר מקלט [ב]הוא והכתיב 4ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי [ג]פרוודהא דכתיב 5ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה וקדש עיר מקלט הואי והכתיב 6וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי ועין חצור [ד]ותניא ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות [ה]אמר רב יוסף תרתי קדש הואי אמר רב אשי כגון סליקום ואקרא דסליקום גופא [ו]ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות [ב]ואין מושיבין אותן אלא במקום מים ואם אין שם מים מביאין להם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לוים וישראלים ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין [ג]ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם א"ר יצחק מאי קרא 7ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא תנא [ד]תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא [ז]אמר ר' זעירא מכאן [ה]שלא ישנה אדם [ח]לתלמיד שאינו הגון א"ר יוחנן [ו]הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני והא א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין שנאמר 8את בצר במדבר וגו' [וכתיב בתריה] 9וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה ואי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות °כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה דלא הוה שתיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה א"ר תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר 10וישמע ראובן ויצילהו מידם דרש רבי שמלאי מאי דכתיב 11אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש] אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים איכא דאמרי א"ל הזרחת שמש לרוצחים דרש רבי סימאי מאי דכתיב 12אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע [ז]שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו [ט]דא"ר אלעזר מאי דכתיב 13מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה (ללמד) [למלל] גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב [י](למלמד) בהמון לו תבואה יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (סימן אשי ללמוד רבינא ללמד) רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו [כ]דא"ר יוסי בר' חנינא מאי דכתיב 14חרב אל הבדים ונואלו חרב על צוארי שונאיהם של [ל]ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם 15אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא 16נואלו שרי צוען רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר [מ]רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב 17עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב 18שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי [נ]אמר לו הקב"ה 19כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח: ומכוונות להם דרכים וכו': תניא [ס]ר' אליעזר בן יעקב אומר

מקלט

עוקבין. אורבין: **מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי.** חברון וקדש רחוקות מגבולי הארץ [ע]שני רביעי הארץ וההורג בסוף הגבול צריך לנוס רביע הארץ: **ומ"ש מציעאי דמקרבי.** ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן: **בין לדעת בין שלא לדעת.** בין שברח שם לדעת קליטה בין [שלא] ברח שם (שלא) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת: **פרוודהא.** כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב: **וערי מבצר.** כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי הצדים צר וגו': **ערים הללו.** ערי מקלט: **טירין קטנים.** לפי שאין מזונות מצויין שם: **ולא כרכים גדולים.** שהכל נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו: **כגון סליקוס.** עיר מבצר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקוס כך קדש העיר מבצר ועיר בינוני סמוכה לה הנקראת על שמה: **ואם אין שם מים.** כשנפלו בגורל בימי יהושע ללוים הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים: **במקום שווקים.** שימצאו מזונות לקנות: **במקום אוכלוסין.** שיהו כפרים ויישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרוצים על העיר בחיל: **כלי זיין.** שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו: **וכלי מצודה.** אף בהם הורגין חיות: **מאי קרא.** דמתקנינן להו לרוצחין דבר שצריכין לו: **לתלמיד שאינו הגון.** שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרי' לקמן (עמוד ב) שאינו מצוי אלא ברשעים: **לימנות בהצלה תחלה.** שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחלה: **הזרח שמש לרוצחים.** להכין להם חיותם כגון הנך מילי דלעיל: **הזרחת שמש לרוצחים.** בהבדלה זו ויפה עשית: **ללמד בהמון.** לדרוש ברבים: **שכל תבואה שלו.** שבקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות: **ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מי אוהב בהמון וגו' האוהב ת"ח לו תבואה.** התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא (שבת דף כג:) האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן: [**יהבו רבנן עינייהו ברבה.** שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים ת"ח]: **רב אשי אמר כו'.** בדרב אשי ° גרסי' ללמוד בדרבינא גרסי' ללמד: **ללמוד בהמון.** עם חברים רבים: **נואלו שרי צוען** (ב) **נשאו שרי נוף.** אלמא הנואל נשא לחטוא: **ללמד בהמון.** מרבה תלמידים: **לו תבואה.** לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם: **בשעריך.** בשביל שעריך: **מאלף עולות כו'.** מקרא כתוב אלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג):

מקלט

א) ב"ב קכב., ב) פ"א הואי, ג) [לפי מ"ש הערוך בערך פרוור ע"ש נ"ל פרוודהא בריי"ש והעיר המוסף הערוך שם פירושו בלשון יוני מגרשי הערים וכפרים נקרא פרוור], ד) [ערכין לג: ע"ש], ה) [שם לג:], ו) [תוספתא פ"ב ע"ש], ז) נ"א א"ר זירא, ח) חולין קלג. ע"ש, ט) הוריות יג: מגילה יח., י) בדפו"י ליתא, כ) תענית ז. ברכות סג., ל) [בס"א: ישראל], מ) [תענית ז. ע"ש], נ) [שבת ל.], ס) [תוספתא פ"ב], ע) נ"ל רביעית,

תורה אור השלם

1. גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם: הושע ו ח
2. וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ: הושע ו ט
3. וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר: במדבר לה ו
4. וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ מִשָּׁם אֶת שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק: שופטים א כ
5. וְאֶת שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ: יהושע כא יב
6. וְעָרֵי מִבְצָר הַצִּדִּים צֵר וְחַמַּת רַקַּת וְכִנָּרֶת: וַאֲדָמָה וְהָרָמָה וְחָצוֹר: וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרֶעִי וְעֵין חָצוֹר: יהושע יט לה-לז
7. לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשׁוֹם וְנָס אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: דברים ד מב
8. אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי וְאֶת רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי: דברים ד מג
9. וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים ד מד
10. וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: בראשית לז כא
11. אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ: דברים ד מא
12. אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם זֶה הָבֶל: קהלת ה ט
13. מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ: תהלים קו ב
14. חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל גִּבּוֹרֶיהָ וָחָתּוּ: ירמיהו נ לו
15. וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ: במדבר יב יא
16. נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן נִשְּׁאוּ שָׂרֵי נֹף הִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם פִּנַּת שְׁבָטֶיהָ: ישעיהו יט יג
17. עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: תהלים קכב ב
18. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: תהלים קכב א
19. כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע: תהלים פד יא

מג א מיי' פ"ח מהל' רוצח הל' ט והל' י סמג עשין עז:
מד ב ג מיי' שם הלכה ח הכל שם:
מה ד מיי' שם פ"ז הל' א סמג עשין עו:
מו ה מיי' פ"ד מהל' ת"ת הלכה א סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו ס"ז:
מז ו מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה א סמג עשין עו:
ז [מיי' שם פ"ח הל' ג]

◆

גליון הש"ס

גמ' כי הא דרב חסדא. עיין שבת דף ל ע"ב: רש"י ד"ה רב אשי וכו' גרסי' ללמוד. רצה לתרץ למה הקדים ראשון דברי רב אשי לדרבינא הא רבינא קשיש מיניה לזה כתב רש"י דדברי רב אשי ללמוד ודרבינא ללמד מש"ה נקט כסדר ללמוד ואח"כ ללמד:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר אביי הללו. נ"ב פירוש הני שש: (ב) רש"י ד"ה נואלו שרי צוען נשאו. נ"ב נשאו פרש"י נתעו:

◆

מוסף רש"י

וחברון עיר מקלט הוא. כדכתיב ביהושע (כא יג) ולבני אהרן הכהנים נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשיה (רשב"ם ב"ב קכב.). **פרוודהא.** כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש (שם). **ערים הללו.** הניתנים ללויים (ערכין לג.). **לא טירין קטנים.** לפי שהן ערי מקלט ובעינן שיהא שם יישוב לבית מנוס לרוצחים (שם). **ולא כרכים גדולים.** לפי שמתקבצין שם מכל מקומות לסחורה ותהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב את הרוצח ויהרגנו (שם). **אלא עיירות בינוניות.** בלא חומה (שם). **אוהב כסף לא ישבע כסף.** אוהב מצות לא ישבע מהן (קהלת ה ט). **מי שיכול להשמיע כל תהילתו.** ואין מי שיכול לספר את כולו לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא את שתקנו חכמים (מגילה יח.). **אשר נואלנו.** מתרגם דאיטפשנא (תענית ז.). **שחוטאין.** דכתיב נואלנו גבי חטאנו (שם). **כי טוב יום בחצריך.** כלומר כבר אמרת לפני טוב יום שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד בנך שלמה להעלות, כדכתיב (מ"א ג) אלף עולות יעלה שלמה וגו' (שבת ל.).

◆

רבינו חננאל

שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם. א"ר אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות. ובשכם נמי שכיחי רצחנים שנאמר דרך ירצחו שכמה. חבר כהנים שהיו מתחברים גדודים להרוג כחבורת כהנים על הגרנות בחילוק תרומה. ואסיק' אלו שש ערי מקלט קולטות לדעת ושלא לדעת והאי דכתיב ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אינן קולטות אלא לדעת. חברון היתה עיר מקלט ושדה העיר וחצריה נתנו לכלב. וקדש עיר מקלט הואי והכתיב וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי. ושנינן תרתי קדש הוו. ואין עושין בערי מקלט דברים שגורמין להיות רגלו של גואל הדם מצויה שם. תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא. א"ר זירא מיכן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. איני שרב גולה והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שקולטין שנאמר את בצר במדבר וכתיב וזאת התורה. ופרקינן קולטין ממלאך המות בעדנא דעסק בה כדרב חסדא דהוה גריס יתיב בבי רב ולא הוה יכול שליחא (א) למיקרב גביה דלא הוה שתיק פומיה מגרסא. סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה: אוהב כסף לא ישבע כסף זה מרע"ה שהיה אוהב המצות ולא היה שבע מהן. ומי אוהב בהמון לא תבואה. למי נאה להלן (ב) בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו. (ג) יהבו ביה רבנן עינייהו ברבה בריה דרבא (ד): ירושלמי (סוף פירקין) ה' דברים היה הבית האחרון חסר מן הראשון שנאמר ואכבד. ה' חסר. אלו ה' דברים שהיה הבית האחרון חסר מן הראשון. ואלו הן. אש. וארון. ואורים ותומים. ושמן המשחה. ורוח הקדש. אמר אביי ת"ח צריך לפרסם עצמו. היך בר נש דחכם חדא מכילא ואזל לאתר ואינון מוקרין ליה דהוא חכם תרתי מכילי צריך למימר לון חדא מכילא אנא חכים: רב אשי אמר כל אוהב ללמוד בהמון (לא) [לו] תבואה. כרבי יוסי בר חנינא דאמר חרב (על) [אל] הבדים וגואלו. חרב על צוארי ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד כו'. רבינא אמר כל (האומר) [האוהב] ללמד בהמון (לא) [לו] תבואה. והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחברי יותר מהן ומתלמידי יותר מכולן: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם להיות עומדות רגלינו במלחמה שערי ירושלים שהיו מצויינים בהלכה. וכן אמר הקב"ה לדוד טוב לי יום שאתה מתעסק בתורה בחצריך מאלף

א) מלות דמלאכא דמותא ליתא בגמ' בכל הדפו"י: ב) להלל. כך היא ג"כ גי' הערוך ערך אהובה: ג) אולי חסר כאן וצ"ל כמ"ש בגמ' ורבנן כו': ד) כ"ה הגירסא ג"כ בע"י: